

Валерій ГОРОВИЙ

**СЛУЖБА ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ
НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ
імені В. І. ВЕРНАДСЬКОГО
(1992–2006): етапи становлення**

У перші роки після створення незалежної Української держави суспільна затребуваність стосовно послуг бібліотечних закладів, як і всієї системи культурно-освітніх установ, певною мірою знизилась. Це було обумовлено кількома чинниками.

Для суспільства, становлення якого відбувалося на початку дев'яностих років, стала насамперед неприйнятною ідеологічна основа, покладена в основу діяльності цих установ за радянських часів, а також широко використовувані тоді форми роботи серед населення. Діяльність бібліотечних закладів ускладнювали й наслідки попередньої політики комплектування фондів. У результаті затребувана раніше ідеологічними структурами інформація у фондах бібліотек за нових умов набула виключно пізнавально-історичного значення, та й то не першочергового. Водночас інформації, необхідної для розбудови нової держави, нових суспільних інститутів, у бібліотечних установах було обмаль. У публічних бібліотеках вона торкалася насамперед історико-етнографічної сфери, не відображала нових суспільних процесів, не відповідала запитам нової України, пов'язаним із формуванням правової держави, демократичного суспільства в економічній сфері – процесам становлення ринкових відносин.

Творення нової української суспільно значущої літератури, що відбивала б події сьогодення, лише розпочиналося; зарубіжний досвід був певною мірою представлений виключно перекладними виданнями; видання іноземними мовами були доступними лише для обмеженої частини користувачів. Дещо іншою була ситуація зі складом фондів наукових бібліотек, однак їх налічувалося небагато, та й їх суспільний вплив був обмеженим.

З іншого боку, до складу владних структур усіх рівнів у початковий період становлення нової Української держави увійшла значна частина людей з уже сформованими національно-демократичними поглядами, проте без досвіду управлінської роботи, а також – з досвідом управлінської роботи, таких, що прийняли перетворення в країні, але мали дуже поверхове, на рівні декларативного, уявлення про ідеологію нового українського державотворення, не розуміли її необхідності. І та, й інша категорії управлінців на перших порах покладались на інтуїцію і просто не могли сформулювати своїх потреб в інформації, потрібних для успішного керівництва. Це обумовлювало той факт, що попит на інформацію, наявну у фондах бібліотек і потрібну для управлінської діяльності, був дуже незначним.

Подібною до затребуваності в бібліотечних послугах та послугах інших культурно-освітніх установ була ситуація, пов'язана з розвитком політичних партій, усієї системи демократичних організацій у країні, в економічній сфері, у бізнесі. Вона також була пов'язана з кризовими явищами в науці, культурі. Загалом, тимчасове зменшення суспільної затребуваності в ді-

яльності культурно-освітніх установ, насамперед бібліотек, зумовило різке зниження фінансування їхньої діяльності, що, у свою чергу, стало суттєвою причиною повільної перебудови всіх цих установ, пристосування до роботи в нових умовах.

До вищезазначеного, що різко негативно позначилось на роботі бібліотечних закладів, призвело до повного або ж часткового закриття значної їх частини в перші роки пострадянських перетворень, накладалась ще одна проблема. Від самого початку свого існування українське суспільство набувало якості відкритого суспільства. І тому загальноцивілізаційна тенденція прискорення суспільних процесів, посилення глобальних впливів на життя кожної країни, кожної нації почала позначатися на темпах соціально-економічних і політичних перетворень в Україні. Насамперед це стало відчутним в управлінській сфері та економіці, де вся система зв'язків із зарубіжжям спричинювала необхідність дедалі швидших темпів життя. Загалом це виражалось в тому, що представники владних структур, бізнесмени практично не мали часу для користування бібліотекою. Затребуваність бібліотечних послуг у зв'язку з цим, знову ж таки, зменшувалась.

Таким чином, у процесі становлення нової української держави в бібліотечній сфері з'явилися суттєві проблеми, прямо пов'язані із суспільною затребуваністю, новими умовами діяльності, що потребували нестандартних рішень. Одним із таких рішень стала ініціатива директора НБУ ім. В. І. Вернадського О. С. Онищенко, підтримана Президією Академії наук України, стосовно створення в структурі бібліотеки спеціального підрозділу, орієнтованого на зміцнення співробітництва з органами державної влади України.

Основною метою створення такого підрозділу було введення в суспільний обіг через управлінську сферу найзатребуваніших науково-інформаційних матеріалів з фондів найбільшої в державі бібліотеки у формах, оптимальних для засвоєння, ефективного використання на практиці. Рішення про його створення в структурі бібліотеки було реалізоване наприкінці 1992 року.

Становлення даної структури, спочатку – як відділу інформаційно-аналітичного забезпечення органів законодавчої, виконавчої та судової влади, а пізніше – Служби інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади (СІАЗ), проходило через ряд етапів.

Перший із них був пов'язаний в організаційному плані зі становленням власних інформаційних структур в органах державної влади, тісними багатаспектними суспільними зв'язками пострадянських республік, а також об'єктивною потребою аналізу досвіду країн з розвинутою демократичною організацією суспільства та ринковою системою господарювання.

У процесі контактів з представниками владних структур, аналізу власних можливостей інформаційно-аналітичного відділу, наявних у бібліотеці інформаційних фондів на цьому етапі було визначено такі основні напрями роботи:

– щоденна оперативна підготовка анотованих матеріалів на базі публікацій центральних українських газет і журналів, у тому числі періодичних

видань основних політичних партій, та провідних видань країн СНД за визначеною тематикою, орієнтованих на керівництво вищих владних структур. У цей час розпочалося видання щоденного бюлетеня реферативних матеріалів “Україна: події, факти, коментарі” обсягом 1–1,5 друк. арк.;

– на основі використання систематично й різнобічно поновлюваних у попередні роки фондів монографічної, довідкової літератури створення вузько спеціальних аналітичних матеріалів з досвіду державного будівництва, важливих питань економічного, політичного розвитку за рубежом. За погодженням із замовниками, особливістю підготовки таких матеріалів був термін виконання замовлення на будь-яку тему – до десяти днів. Матеріал мав розкривати основний зміст проблеми, вказувати на найбільш перспективні шляхи її вирішення, містити численні посилання на джерела;

– надання допомоги вищим владним структурам у законотворчій діяльності. Для цього, на основі аналізу спеціальної літератури, здійснювався порівняльний аналіз законодавчих актів різних країн світу. Ці матеріали зіставлялись із відповідними проектами законодавчих актів в Україні. При цьому пропонувалися різні варіанти можливого вирішення проблемних питань у найважливіших проектах законодавчих актів.

Робота інформаційно-аналітичного відділу НБУВ уже в цей час значно відрізнялась від застосовуваних раніше методів реалізації інформаційної функції в бібліотечних закладах. Суттєвою відмінністю стало те, що раніше бібліотеки в основному інформували читачів про наявні інформаційні ресурси, сприяючи їх орієнтації у власних фондах. Нова ж бібліотечна структура вже від початку діяльності почала готувати власну інформаційно-аналітичну продукцію, поставляти її замовникам за межі бібліотек, сприяючи тим самим необхідному на даному етапі забезпеченню користувачів, що само по собі мало практичне значення і водночас сприяло більш активному введенню в обіг важливих для суспільства матеріалів.

Оскільки аналоги інформаційно-аналітичних підрозділів у бібліотечних закладах в Україні раніше були відсутні, робота таких структур і в НБУ ім. В. І. Вернадського, і в Парламентській бібліотеці України, і в галузевих, обласних, таких, як Миколаївська, Одеська, та інших бібліотеках вдосконалювалась на базі набутого досвіду, а також із урахуванням запитів на створювану бібліотеками інформаційно-аналітичну продукцію та еволюцію потреб на подібну продукцію у зв'язку з розвитком суспільних інститутів.

Наступний етап у роботі інформаційно-аналітичного відділу, пізніше – Служби інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, був обумовлений завданнями, пов'язаними з утвердженням молодого українського держави на міжнародній арені, активізацією міжнародних контактів на найвищому рівні, формуванням ГУАМ, процесом становлення інформаційних механізмів для забезпечення діяльності владних структур усіх рівнів, вивчення особливостей розвитку демократичних процесів в українському суспільстві. У цей період інформаційно-аналітична структура НБУВ провадила адаптацію з метою підвищення продуктивності своєї діяльності комп'ютерних технологій оброблення та доставки в електронному вигляді власної продукції замовникам за межами бібліотеки, кількість яких швидко зростала. Водночас Служба набула ознак самостійного наукового підрозділу, пред-

метом дослідження якого стали електронні інформаційні технології в бібліотечній сфері.

Діяльність інформаційно-аналітичної структури НБУВ у цей період здійснювалася за такими основними напрямками:

1. Надання допомоги вищим владним структурам у підготовці довідково-інформаційних матеріалів для забезпечення роботи делегацій у ряді зарубіжних країн. На основі використання фондів НБУВ відповідні аналітичні записки були підготовлені, наприклад, для високих державних делегацій, що відвідали Південну Корею, Туреччину, Францію, Македонію, Грецію, Швецію.

2. Налагодження співробітництва з державними інформаційно-аналітичними структурами в країнах, що ввійшли до складу ГУАМ. Особливо плідним таке співробітництво стало з азербайджанськими та молдовськими інформаційними структурами. СІАЗ співпрацювала також з однотипними структурами в Москві, причому найбільш продуктивно – із Центром політичної кон'юнктури Росії (ЦПКР).

У роботі із зарубіжними колегами Служба відпрацьовувала обмін матеріалами, забезпечення об'єктивною інформацією про перебіг подій, хід суспільних перетворень в Україні. Натомість вона отримувала матеріали, що становили інтерес для українських користувачів.

На зазначений період припадає активізація співробітництва Служби з підрозділами МЗС, налагодження інформаційного забезпечення нею низки українських посольств за рубежем: у Болгарії, Македонії, Польщі та ін. У проведенні цієї роботи Службі значною мірою сприяло співробітництво з інформаційним підрозділом Верховної Ради України та структурними підрозділами Кабінету Міністрів, зафіксоване договірними відносинами між НАН України та Президією Верховної Ради України і регламентоване листом Кабінету Міністрів України від 12.12.2005. На основі цих документів було прийнято постанову Бюро Президії НАН України від 14.12.95 № 334–Б “Про створення Служби інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади в Національній науковій бібліотеці ім. В. І. Вернадського НАН України на базі наявного відділу інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади”. Головними завданнями Служби було визначено:

- аналіз політичних, соціально-економічних процесів під час ринкових перетворень в Україні;
- аналіз ставлення до громадського життя в Україні державних структур, громадської думки країн СНД та далекого зарубіжжя;
- вивчення державотворчого, законодавчого процесів у зарубіжних країнах і зіставлення їх із законотворчою практикою в Україні;
- узагальнення досвіду роботи інформаційно-аналітичних структур системи бібліотек з ефективного використання фондів, активного введення в обіг наукової та іншої інформації, необхідної для підвищення ефективності діяльності органів державної влади.

Важливим напрямом роботи Служби протягом другого етапу її становлення був перехід до систематичного вивчення політичної, економічної, соціальної ситуації в регіонах. З цією метою здійснювався щоденний аналіз регіональної періодичної і відгуків центральної преси про події в регіонах;

оперативно готувались і передавались замовникам інформаційні огляди та аналітика.

У серіях оглядових матеріалів працівники Служби на основі матеріалів періодичної преси проаналізували демократичні процеси в українському суспільстві, його політичну структуру, формування загальнодержавного і регіональних та місцевих виборчих механізмів. На такі матеріали був досить високий попит і у законодавчій, і у виконавчій гілках влади. Ця тематика була, власне, тим спільним вектором інформаційних запитів, в якому поєднувались інтереси всіх владних структур, попри існуючі на той час розбіжності в поглядах на розв'язання проблем державного управління між представниками різних гілок влади.

У продукції СІАЗ цього періоду знайшла відображення й економічна проблематика. В підготовлених її працівниками оглядових матеріалах узагальнювалися погляди експертів, фахівців з актуальних питань функціонування енергетичної галузі, розвитку банківської системи, розв'язання у регіонах важливих економічних проблем, розвитку міжнародного економічного співробітництва тощо.

Протягом тривалого часу працівники СІАЗ відстежували процес впровадження в країні податкового кодексу, суспільний резонанс на цей процес, відгуки на ефективність дії нових законів та необхідних підзаконних актів, побажання, пропозиції, критичні зауваження.

Наприкінці цього етапу розвитку інформаційно-аналітичної роботи Служби стала помітною проблема, пов'язана з необхідністю подальшого збільшення оперативності реагування на події в країні і за кордоном, необхідності опрацювання дедалі більших масивів інформації. При цьому інформація на папері ставала все менш ефективною в комунікативній сфері. У бібліотечній діяльності у зв'язку з цим, попри матеріальну скруту, почали впроваджуватися комп'ютерні технології. Поступово вони входили і в практику роботи СІАЗ.

Наступний, третій етап у розвитку служби пов'язаний саме з широким використанням електронних інформаційних технологій. Поштовхом до цього став розвиток в Україні, а також за її межами орієнтованих на українського користувача україно- і російськомовних джерел оперативної електронної інформації. Найширше використовуваними в суспільній циркуляції інформації стали електронні періодичні видання, представлені на сайтах і порталах економічних, політичних структур, дещо пізніше – органів державної влади, електронних версій газет, журналів, програм радіо і телебачення. Важливою складовою суспільного ресурсу інформації стали аналітичні розробки громадських інформаційно-аналітичних центрів, створених в Україні на зразок західних “фабрик думки”. Ці структури, власне, започаткували процес формування українського сегмента інформаційного ринку у сфері суспільствознавства.

Зазначена джерельна база дала можливість:

- прискорити опрацювання й використання значних обсягів оперативної інформації;
- розширити географію використання джерел інформації та їхню кількість;
- забезпечувати оперативну доставку замовникам інформаційно-аналітичної продукції, зміцнювати зворотній зв'язок;

– за рахунок розширення й урізноманітнення джерельної бази підвищити точність, достовірність підготовлюваної інформаційно-аналітичної продукції.

У цей час було активізовано ділові зв'язки Служби з вищими органами державної влади, визначено більш точно її нішу у структурі інформаційного співробітництва; відносини набули договірного характеру.

У 2001 році Служба розширила свою діяльність з інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади до рівня обласних, міських, районних державних адміністрацій. Відповідно до Указу Президента України від 17 лютого 2001 р. № 101/2001 “Про вдосконалення діяльності органів виконавчої влади з питань інформування населення” Службою було створено інформаційно-аналітичний журнал “Україна: події, факти, коментарі”, основна мета якого – публікація актуальної суспільно значимої інформації, оглядів ЗМІ, аналітики, що відображає актуальні події в житті України та навколо неї, оціночних та прогностичних матеріалів, а також довідкової інформації, орієнтованої на управлінські структури. З метою оперативного доведення до користувачів у регіони (в обласні, міські, регіональні адміністрації) він надсилався в електронному вигляді. Після завершення періоду становлення даного видання спільним листом заступників Глави Адміністрації Президента України – керівників головних управлінь з питань внутрішньої політики та організації кадрової роботи і взаємодії з регіонами на адресу голів Ради Міністрів АРК, голів обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій його матеріали було рекомендовано постійно використовувати для інформування населення.

Таким чином, до числа користувачів інформаційно-аналітичної продукції СІАЗ підключилася переважна більшість регіональних і місцевих владних структур. Відповідно до запитів різних категорій замовників Служба розробляла необхідну інформаційно-аналітичну продукцію, у т. ч. бюлетень оглядових матеріалів на базі публікацій ЗМІ “Економічне життя України”, видання “Преса про економічні злочини та правопорушення”, “Фінанси: бізнес, безпека, розвиток”, “Суспільно-політичне життя України”.

Починаючи з 1996 року Служба запровадила випуск щоденного інформаційного бюлетеня “Вісті з регіонів”, мета якого – відображення найважливіших подій у житті кожної з областей України згідно з таким рубрикаторм:

- відгуки про діяльність центральних і місцевих органів державної влади;
- відгуки щодо соціально-політичної й економічної ситуації в країні;
- проблеми економічного життя регіонів (приватизація, фінансово-кредитна система, бюджетна дисципліна тощо);
- соціальна політика, зайнятість;
- оборона і безпека.

Третій період розвитку СІАЗ пов'язаний із розширенням застосування електронних інформаційних технологій, підвищенням їх значення до рівня основних при підготовці інформаційно-аналітичної продукції. При цьому інформація на паперових носіях залишалася важливим джерелом у роботі Служби. Вона й до сьогодні цінується як найточніша, логічно структурована

і, що дуже важливо, підготовлена відповідно до багатовікових традицій фіксації інформації, об'єднана попередніми напрацюваннями у сфері накопичення інформації відповідною внутрішньою логікою. Для переважної більшості сучасних інформаційних працівників вона і донині є базовою при підготовці аналітичних матеріалів, передусім вузькопрофільних.

Поряд із цим піднесення ролі електронних інформаційних технологій обумовлене різко зростаючими обсягами інформації в суспільстві та швидкістю її циркуляції, пов'язаної зі стрімким прискоренням темпів громадського життя. Для забезпечення відповідних запитів своїх замовників Служба інформаційно-аналітичного забезпечення об'єктивно була зобов'язана забезпечити оперативність інформаційного обслуговування, аналіз великих обсягів нової інформації з дедалі ширшим використанням комп'ютерних технологій.

На початку нового століття СІАЗ запропонувала своїм замовникам ще один інформаційний продукт – бюлетень матеріалів, підготовлених на основі аналізу оперативної інформації електронних видань, під назвою “Резонанс”.

Електронні інформаційні технології дали можливість розширити спектр завдань, посылених для Служби. Її фахівці створили карту чинних джерел електронної інформації на території кожної з областей України. Це дало змогу значно збагатити інформаційними матеріалами бюлетень та журнали “Україна: події, факти, коментарі”, “Вісті з регіонів”, домогтися більшої точності та достовірності оглядових матеріалів. Відповідно до запитів користувачів розширювалася тематика матеріалів, з'являлися нові видання. Серед них – ті, що відображають розвиток демократичного процесу в Україні: “Політичні партії і громадські об'єднання”, “Політичні технологи і технології”, “Відгуки про діяльність владних структур”. Нові напрями в роботі Служби пов'язані з розробленням важливих питань правової сфери – адміністративного судочинства в Україні, а також наданням допомоги владним структурам у правових консультаціях відповідно до звернень громадян. Останнє пояснюється насамперед співпрацею з Управлінням по зв'язках із громадськістю Кабінету Міністрів України. Регулярна публікація правових консультативних матеріалів нині набула в регіонах вигляду окремих бюлетенів правової інформації. Ці матеріали виставляються на сайтах владних структур, використовуються фахівцями-правниками. Серед нової продукції Служби – бюлетень “Національна безпека: геополітичні, соціально-економічні та інші фактори”.

Характерною особливістю зазначеного періоду діяльності СІАЗ є започаткування договірних відносин з основними замовниками, що є формальним визнанням рівноправного співробітництва. Нові можливості в опрацюванні інформації дали Службі можливість підключитися до вирішення масштабних інформаційних завдань загальнодержавного значення: аналізу виконання урядових програм, систематизації й підготовки оглядової інформаційно-аналітичної продукції, пов'язаної з широким суспільним обговоренням проблем реформування наукової сфери, тощо.

Набуття практичного досвіду інформаційно-аналітичної діяльності, як і підвищення науково-інформаційного рівня працівників Служби, уможливили її участь як самостійного виконавця у науково-дослідній роботі й виконанні досліджень за темами “Інформаційно-аналітичне забезпечення

органів державної влади з вивчення соціально-політичної, економічної ситуації в регіонах України” та “Інформаційно-аналітичне забезпечення управління процесами реформування українського суспільства”.

Нині СІАЗ підходить у своїй роботі до нового етапу, що пояснюється формуванням нових вимог суспільства до інформаційної сфери. Цей період і для інформаційно-аналітичного підрозділу НБУВ, і для подібних структур в інших бібліотечних установах диктує необхідність вирішення нових завдань, пов’язаних з необхідністю введення в суспільний обіг потрібного для подальшого розвитку знання, вироблення і впровадження методик ефективного використання в інтересах суспільства інформаційної продукції із глобального інформаційного простору, налагодження співробітництва з усіма категоріями користувачів, постійного вдосконалення інформаційно-аналітичної продукції, з активною участю у формуванні в країні ефективних ринкових відносин в інформаційній сфері. Успішна робота щодо вирішення цих та інших актуальних завдань є одним із важливих факторів, що мають забезпечити дальший поступ українського суспільства.